

OOR VRYE KRITIESE MENINGSWISSELING
EN
DIE SKETE VAN PERIPATETE

R.P. Botha

The critical attitude, the tradition of free discussion of theories with the aim of discovering their weak spots so that they may be improved upon, is the attitude of reasonableness, of rationality.

Karl Popper 1969:50-51.

Die siening dat vrye kritiese meningswisseling die lewensbloed van ons tradisie van wetenskapsbeoefening is, verteenwoordig allermens 'n nuwe, frisse idee. Tog is dit goed om van tyd tot tyd by herhaling te besin oor die grondslag van hierdie siening. Hierdie voorwoord doen dit deur die betrokke siening in 'n groter wetenskapshistoriese en wetenskapsfilosofiese verband te plaas. Binne hierdie raamwerk word verder gekyk na die instelling van 'n spesie van geleerdes, sogenaamde Peripatete, wat vrye kritiese meningswisseling vyandiggesind is.

Volgens Karl Popper (1969:50, 126, 148 e.v.) het ons tradisie van wetenskapsbeoefening sy oorsprong in die Griekse filosofie van die sesde en vyfde eeue voor Christus. In die besonder, hierdie tradisie vloei vir Popper (1969:126) voort uit 'n nuwe filosofiese tradisie wat in daardie tyd geskep is:

the tradition of adopting a critical attitude towards the myths [invented in the attempt to understand nature --- R.P.B.], the tradition of discussing them; the tradition of not only telling a myth, but also of being challenged by the man to whom it is told.

Vir Popper lê die verskil tussen wat ons wetenskap noem, enersyds, en mite, andersyds, nie daarin dat wetenskap self geen mite is nie, maar eerder daarin dat wetenskap 'n tweede-orde-tradisie insluit: "that of critically discussing the myth".

Popper (1969:150) voer die tradisie van vrye kritiese debat terug spesifiek tot die Griekse geleerde Thales. Hy was nie slegs in staat om kritiek te verdra nie, maar het die tradisie gevestig dat geleerdes kritiek behoort te verdra. Meer nog, hy het sy leerlinge, by name Anaximander, aktief aangemoedig om sy idees aan kritiek te onderwerp. Om hierdie rede kon Anaximander dan ook sy beroemde leermeester, een van die Sewe Wyses, kritiseer sonder dat die kritiek tot onverdraagsaamheid of twis gelei het.

Ons tradisie van wetenskapsbeoefening is dus vir Popper onskeikbaar verweef met die meer algemene tradisie van vrye kritiese meningswisseling. Maar waarom moet dit so wees? Waarom is wetenskapsbeoefening onmoontlik sonder die onbelemmerde kritiese bespreking van idees? Die antwoord op hierdie vraag, soos dit deur onder meer Popper (1969:151) uitgewerk word, is eenvoudig. In die beoefening van wetenskap gaan dit in wese om die waarheid te vind, die waarheid oor hoe die natuur, die mens se gees, sy taal, ens. inmekaarsteek en werk. Maar, die beoefenaars van wetenskap beskik oor geen logiese middel met behulp waarvan hulle kan demonstreer dat hulle idees oor die natuur, taal, ens. waar is nie.⁽¹⁾ Hieruit volg, in die woorde van Popper (1969:151), die besef

that our attempts to see and to find the truth are not final, but open to improvement; that our knowledge, our doctrine, is conjectural; that it consists of guesses, of hypotheses, rather than of final and certain truths; and that criticism and critical discussion are our only means of getting nearer to the truth.

In terme van hierdie siening --- wat deur talle filosowe en praktiserende ondersoekers gedeel word --- is vrye kritiese bespreking 'n onmisbare onderdeel van alle wetenskaplike ondersoek. Ten eerste, sonder indringende kritiese bespreking is dit gewoonweg onmoontlik om vas te stel hoe ver ondersoekers se idees van die waarheid verwyder is. Sonder kritiese bespreking kan die gebreke en leemtes in hierdie idees nie blootgelê word nie --- en ons aanvaar dat hierdie idees gebrekkig moet wees. En indien hierdie gebreke verborge bly, kan die idees uiteraard nie verbeter word nie. Ten tweede, dus, sonder kritiese bespreking is die betekenisvolle groei van wetenskaplike kennis onmoontlik, is verdere ondersoek rigtingloos. Huxley (1894:65) stel hierdie punt as volg:

... the historical progress of every science depends on the criticism of hypotheses --- on the gradual stripping off, that is, of their untrue or superfluous parts ...

Die tradisie van vrye kritiese debat het dus 'n geskiedenis wat oor twee en 'n half duisend jaar strek. Uit die geskiedenis blyk egter ook dat daar geen tyd was waarin daar nie onverskilligheid of selfs antagonisme jeens hierdie tradisie bestaan het nie. Galileo se klassieke Dialogue Concerning the Two Chief World Systems (voortaan Dialogue)⁽²⁾ vertel onder meer die verhaal van 'n bepaalde groep geleerdes, die Peripatete, se afkeer van die tradisie van vrye kritiese bespreking. Kom ons beskou die Peripatete se instelling van nader soos dit in die Dialogue beskryf word.⁽³⁾

Die Peripatete het enersyds bly vasklou aan die kosmologiese stelsel van Ptolemeus/Aristoteles, sonder dat hulle redelike en saaklike argumente ten gunste daarvan en teen die alternatiewe stelsel van Pythagoras/Copernicus kon aanvoer.⁽⁴⁾ In hierdie verband sê Salviati byvoorbeeld op die derde dag van die dialoog aan Sagredo⁽⁵⁾:

I have heard such things put forth [by Peripatetic scholars in support of the Aristotelian system --- R.P.B.] as I should blush to repeat --- not so much to avoid discrediting their authors (whose names could always be withheld) as to refrain from detracting so greatly from the honor of the human race. In the long run my observations have convinced me that some men, reasoning preposterously, first establish some conclusion in their minds which, either because of its being their own or because of their having received it from some person who has their entire confidence, impresses them so deeply that one finds it impossible ever to get it out of their heads. Such arguments in support of their fixed idea as they hit upon themselves or hear set forth by others, no matter how simple and stupid these may be, gain their instant acceptance and applause.

Dialogue:276-277

Andersyds was die Peripatetiese geleerdes nie in staat om saaklik en redelik te reageer op Copernicus en Galileo se kritiek op die Aristoteliaanse stelsel nie. So sê Salviati dan aan Sagredo:

On the other hand whatever is brought forward against it [i.e., the Aristotelian system --- R.P.B.], however ingenious and conclusive, they [the Peripatetics --- R.P.B.] receive with disdain or with hot rage --- if indeed it does not make them ill. Beside themselves with passion, some of them would not be backward even about scheming to suppress and silence their adversaries.

Dialogue:277

Sagredo stem saam met hierdie beskrywing van die Peripatete se reaksie op kritiek en raai Salviati af om iets met hulle te doen te hê:

... such men do not deduce their conclusion from its premises or establish it by reason, but they accommodate (I should have said discommode and distort) the premises and reasons to a conclusion which for them is already established and nailed down. No good can come of dealing with such people, especially to the extent that their company may be not only unpleasant but dangerous.

Dialogue:277

Hoe eens Salviati dit ook met Sagredo is, hy vind dit tog moeilik om Sagredo se advies sonder meer te aanvaar:

Silence would indeed be the most appropriate reprimand for their worthlessness, were there not other reasons which practically force one to repudiate them. One reason is that we Italians are making ourselves look like ignoramuses and are a laughing-stock for foreigners ...

Dialogue:279

Tot sover die Dialogue.⁽⁶⁾

In ons tyd bestaan daar waarskynlik nie meer Peripatete in die gedaante van geleerdes wat nog in die Aristoteliaanse kosmologiese stelsel glo nie. Die Peripatetiese instelling teenoor vrye kritiese meningswisseling, egter, is in beginsel nie tyd-, plek- of vakgebonde nie. Hierdie instelling, wat so treffend in die Dialogue belig word, bly 'n bedreiging vir elke vakgebied waarvan daar beoefenaars is wat gemotiveer word deur 'n ander dryfveer as die najaag van die waarheid. Want, onthou, in die afwesigheid van onbelemmerde kritiese meningswisseling op saaklike en berekeneerde grondslag, bly die gebreke van idees verborge, ontbreek die kragtigste impetus vir verdere werk, en is ondersoek koersloos. Dit is die besef van die onmisbaarheid van vrye kritiese bespreking

which created the rational and scientific attitude, and with it our Western civilization, the only civilization which is based upon science (though of course not upon science alone).⁽⁷⁾

Karl Popper 1969:151

NOTE

1. Vir besonderhede oor hierdie punt vergelyk ook Botha 1978:266 e.v..
2. Verwysings is na die tweede druk (1970) van die tweede hersiene uitgawe van Stillman Drake se vertaling.
3. Vanuit 'n morfologiese oogpunt is die vorm Peripatetikus waarskynlik verkieslik bo Peripateet. Inhoudelik, egter, het -pateet 'n treffende assosiatiewe werking wat -patetikus mis.
4. Die term "Aristoteliaanse stelsel" word gebruik in aansluiting by die terminologie van die Dialogue. Hanson (1967:220) gee die verskil tussen hierdie twee stelsels in 'n neutredop weer: "The Copernican system was heliocentric rather than geocentric; it placed the sun close to the center of the universe

and the earth in orbit around the center; rather than postulating an immobile earth at the center of the universe". In aansluiting by die terminologie van die Dialogue, sal hieronder na die stelsel van Ptolemeus/Aristoteles as die "Aristoteliaanse stelsel" verwys word. Buite die Dialogue, egter, word die alternatiewe "Ptolemeïese stelsel" algemeen gebruik.

5. In die dialoog verteenwoordig Salviati Galileo self as geskoolde natuurkundige, Simplicio die professionele filosoof en opponent van Salviati, en Sagredo die opgevoede leek na wie se gunstige oordeel sowel Salviati as Simplicio streef.
6. Taalkundiges kan 'n verskeidenheid van verrassende insigte in die aard en stand van hulle dissipline bekom in die Dialogue. Vir 'n konkretisering van hierdie punt vergelyk Botha 1981.
7. Die tradisie van vrye kritiese diskussie ken geen heilige koeie nie: ook sy eie uitgangspunte en praktyke word steeds aan indringende selfkritiek onderwerp. So vlek Paul Feyerabend (1978: 184 e.v.) genadeloos die vervalsing van hierdie tradisie deur 'n bepaalde "new breed of intellectuals" oop. In sy analise van die wanpraktyke waaraan hierdie "breed" hom skuldig maak onder die pretensie van "rasionele debatvoering", argumenteer Feyerabend met kenmerkende behendigheid byvoorbeeld dat:
 - * Rational discourse is only one way of presenting and examining an issue and by no means the best. Our new intellectuals are not aware of its limitations and of the nature of the things outside. (p. 184)
 - * Although our new intellectuals extol the virtue of a rational debate they rarely conform to its rules. For example, they don't read what they criticize and their understanding of arguments is of the most primitive kind. (p. 185)
 - * Confronted with a challenge to basic beliefs (such as the belief that science excels above all other ways of understanding and mastering the world) our new intellectuals usually recite standard phrases from the rationalist breviary without argument. The more fundamental the challenge, the more sonorous the recitation. (p. 190)

Dit is juis kragtens die bestaan van die tradisie van *vrye* kritiese meningswisseling dat Feyerabend die vervalsing van die tradisie deur die betrokke "breed of intellectuals" aan die kaak kan stel. En Feyerabend se bespreking van hierdie vervalsing behoort, in die gees van die tradisie, self aan kritiese ontleding onderwerp te word. Vrye kritiese debat word gekenmerk deur 'n oopheid wat geen "laaste woord" ken nie.

BIBLIOGRAFIE

- Botha, R.P.
1978 Generatiewe taalondersoek: 'n sistematiese inleiding.
Kaapstad en Pretoria: H.A.U.M.
- 1981 On the Galilean style of linguistic inquiry (= SPIL 7)
- Feyerabend, Paul
1978 Science in a free society. London: NLB.
- Galileo Galilei
1970 Dialogue concerning the two chief world systems.
Translated, with revised notes, by Stillman Drake.
Foreword by Albert Einstein. Berkeley and Los
Angeles: University of California Press.
- Hanson, Norwood R.
1967 "Copernicus, Nicolas", in The encyclopedia of philo-
sophy. (Ed. in chief: Paul Edwards).
New York and London: Macmillan. Vol. 2:219-222.
- Huxley, T.H.
1894 Hume. London: Macmillan.
- Popper, Karl R.
1969 Conjectures and refutations. The growth of scientific
knowledge. Third, revised edition. London: Rout-
ledge and Kegan Paul.